

– Ne csináld, még elesel és megsérülsz!
 – Te nem láttad, hogy a múlt télen mekkora dombokról ugrattunk a nagyobbakkal! Figyelj, és tanulj, amíg velem vagy.

Grisa felment a dombra, ám amikor lenézett, végigfutott a hátán a hideg, és már nem akart leugratni. De ha egyszer megigézte, meg kell csinálnia. A barátja letről integetett neki. Mélyet sóhajtott: „egy, két, há... gyerünk...”

Misa csak a szemével követhette Grisát, amint lesüvített a dombtetőről, majd a hóba csapódott, és széttört léceinek darabjai szanaszét repültek.

Misa nagy nehezen odament a barátjához, aki a hóbuckában nyöszörgött.

– Grisa, Grisa, élsz még?

– Élek, csak eltört a lábam, nagyon fáj! Segíts kiszabadítani!

Szerencsére a lába mégsem tört el, csak egy kicsit kificamodott.

Sok hó volt ezen a télen. Misa odaadta a barátjának az egyik silécét, és a két barát lassan, botladozva indult haza.

Télen rövidek a napok. Hamar besötétedik, és az égen kigyúlnak a csillagok. Még szerencse, hogy telihold volt, és világított.

Grisa hamar elfáradt a fájós lábával, ezért leült a hóba.

– Ennyi, nem tudok tovább menni. Menj egyedül a faluba, és hívj segítséget!

– Azt nem lehet, kihűlhetsz, vagy jöhetnek a farkasok. Pihenünk egy kicsit, aztán megyünk tovább.

Mire a fiúk beértek a faluba, már keresték őket. Szüleik már felhívták a rendőrséget, hogy eltűntek a fiaik. Indultak is volna a keresésükre, de éjnek évadján ugyan hova mehettek volna?

Minden jó, ha a vége jó. A szülők nem szidták meg a fiúkat, miért is szidták volna? Mindenki örült: a szülők annak, hogy a fiúk jól vannak; a rendőrök annak, hogy senkit sem kell keresniük a hideg éjszakában; a két fiú pedig a síelős kalandnak.

Vepszéből fordította: Niedetzky Gabriella

Forrás: Abramov N. Suksil. In: *Verez tullei*, Almanah, 2011, 145–146.

NYINA JADNE A sámán lelke

Ezt a csodálatos történetet különböző helyeken, különböző emberektől hallottam: az Antypajutai és a Nahodkai tundrán, Jamal Tazovi járásához tartozó falvainak – Antipajuta, Nahodka, Tazov és Gaz-Szale – nyenyec lakóitól...

Jenara Szalinder sámán három hónapja fejezte be földi életét Tazov falu kórházában. Középkorú férfi volt, zömök, gyors mozgású. Napbarnított arcán ragyogtak gesztenyebarna szemei, fekete gyér haja kiemelte jóságos arcát a kicsi orral és a határozott állal, munkától megfáradt keze mindig barna volt, mert állandóan foglalatalkodott valamivel: hol csónakokat meg szánokat javított, hol tűnzjant¹ font, hol különféle, az élethez elengedhetetlenül szükséges dolgokat készített, hol halászhálót foltozott, hol a fagyos Tazovi-öbölben halászott... Személyi igazolványában születési dátumként 1924. május 1. szerepelt, de azokban a régi időkben az Antyi-

pajutai tundrán élő nyenyecnek maguk sem tudták saját születésük időpontját, már csak azért sem, mert nem volt róla papírjuk... Számunkra, tundrai nyenyecnek számára nem volt különösebb jelentősége a születési dátumnak. A nemzetséggfők így emlegették: abban az évben, amikor ez az ember született, rengeteg szarvas pusztult el a tundrán szörnyű betegségben. Vagy: abban az évben született, amikor a tél végén befejeződött a háború... A nyenyeceknek a XX. századig nem volt írásbeliségük, ezért csupán a nép emlékezetében maradtak fenn a természet különös ismertetőjelei, a különböző élettörténetek, a fontos vagy szokatlan események. A múlt század hatvanas éveiben, amikor tundraszerte tömegesen állították ki a falvak lakóinak a személyi igazolványokat, a községi tanácsok munkatársai maguk írtak be valamilyen évszámot, hónapot és napot, különösen az idősebb generáció tagjainak. Ránézésre állapították meg az életkort, így előfordulhatott, hogy a gyerekek idősebbeknek ítéltettek, mint a saját szüleik. De az sem kizárt, hogy Jenara Szalinder valóban 1924. május 1-jén született. Érdekes az a tény, hogy ugyancsak május elsején halt meg 2005-ben. Ebben is van valami mágikus, rejtélyes.

1 tűnzjan: szarvasbőrből készített pányvakötél, lasszó

Származása szerint Jenara törvénytelen gyerek volt. Édesanyja az Antypajutai tundra gazdag nyenyecéinél dolgozott. Kevesen emlékeznek rá, de Jenara tudta, hogy az ő édesanyja szép asszony volt és a ruhavarrás kitűnő mestere. Akkoriban nagy bűnnek és szégyennek számított a lányanyaság.

Egyszer a szálláshely gazdája egyik alkalmazottját, Jenara anyját a saját rokonainak távoli szálláshelyére irányította ahhoz a hatalmas szarvasnyájhoz, melyet északra kellett vezényelni.

A szálláshelyen akkoriban a „tü habcsa” betegségben szenvedtek a szarvasok. Az öreg gazda úgy döntött, hogy a beteg állatok húásával eteti meg néhány kutyáját, szerencsétlenek el is pusztultak nyomban. Az öreg a beteg szarvasok húásával etette meg a négy év körüli kisfiút, Jenarát is... Anyja távollétében annyi húst tömött belé, hogy szerencsétlen súlyosan megbetegedett. A második napon este már semmi életjelet nem adott. Az öreg azt gondolta, hogy meghalt a fiúcska, ezért úgy döntött, hogy azon a pihenőhelyen hagyja, ahol a csum² állt.

Ahogy az ilyenkor szokás, a gyermeket felöltöztették, bebugyolálták, és feltették a szánra. A halotti leplen nyenyec szokás szerint csináltak egy bevágást az arca fölött (ugyanis kezdetektől azt gondolják, hogy az elhunyt a halál után lélegezik, és új életet él azon a világon is), szarvast azonban nem vágtak le, mentek tovább.

Sok év elteltével maga Jenara Szalinder idézte fel és mesélte el a tundra lakóinak a következőket:

„... Régen történt. A házigazdák magamra hagytak. Tél volt, de lehet, hogy tavaszelő, amikor már a hóolvadási helyek is megjelentek a földön. Emlékszem arra a pillanatra, amikor magamhoz tértem, ugyanis valaki valamilyen puha, nedves dologgal legyezte az arcomat... Valaki vizet öntött a számba. Kinyitottam a szemem, és láttam, hogy egy nagy fehér madár röpdösött felettem, ő legyezte nedves szárnyával az arcomat, ő vezette végig szárnyait az ajkaimon. A számba hulló nedvességtől kezdtem jobban érezni magam. Aztán megint elvesztettem az eszméletemet...

De akkor ez a valaki bogyókat tett a számba. Aztán egy nagy fehér hattyút láttam röpdösni felettem, ráncigált, ruhámnál fogva megragadott a csőrével, próbált felemelni a szánról, és letenni a földre.

Valamilyen csoda folytán talpra álltam, és mentem a hattyú után, ő pedig futott előre, és hívott engem...

Botladozva vánszorogtam utána. Hosszú ideig mentünk, végül egy új szálláshelyen találtuk magunkat, ahol a gazdák laktak, egy anya a férjével. A mostohaapa igencsak elcsodálkozott, amikor meglátott engem, de azt mondta: „Hát, ha egyszer életre ítéltté, hát élj!”

Jenara ifjúként és érett férfiként is ritkán ment el vadászni, akkor vadludakat vagy más vadat hozott a csumba. De fehér hattyúkra sohasem lőtt. Tavasszal csapat-paport ott hagyott, amikor meghallotta a hattyúk hangját. A madarak magasztosan repültek fenn az égen, ő meg sokáig nézett utánuk, gyönyörködött a repülésükben, követte őket a tekintetével, és szerencsés repülést kívánt nekik...

Hogy a sámán mire gondolt ezekben a pillanatokban, azt senki sem tudja.

Jenara egész életében szent madaraknak és fivéreinek tartotta a hattyúkat... Egyszer tavasszal, amikor a hattyúk megérkeztek a tundrára, csoda történt. Ezek a madarak különös testvéri érzést ébresztettek Jenara lelkében, szomorút, de csodálatosat. Jóságos lett, megértő, tökéletesnek és barátságosnak látta az egész világot. Befogott a legjobb, négy egészséges szürke szarvasból álló fogatába, és szülőföldjére, az Antypajutai tundrára hajtattott, hogy felkeresse idős barátait, távoli rokonait – segítette a rászorulókat, jövődőt mondott, kapcsolatot teremtett a szellemekkel...

Jenara gyerekkorától szerette a munkát, soha nem ült tétlenül, igyekezett mindent megtanulni, amit megkövetelt az élet a szigorú tundrai körülmények közepette.

Amikor győzött a szovjet hatalom, elhurcolták az iskolába, de három év múlva abbahagyta a tanulást. Furcsa dolgok kezdtek vele történni... Könnyen kitalálta az elveszett szarvasok tartózkodási helyét, megjósolta az időjárást, a jövőt, meggyógyította a betegeket: akinek a fejére tette a kezét, máris megkönnyebbült, megnyugtatta az ideges, nyugtalan embereket. Gyakran beteljesedtek a jóslatai. A kamasz fiú varázstehetségéről szóló hír vilámként repült tundraszerte. Egyszer arra a szálláshelyre, ahol Jenara Szalinder (ekkor már mindenütt így hívták) lakott, ellátogatott a híres sámán, Mertjako. Alaposan szemügyre vette az ifjút, beszélgetett vele, és ezt mondta neki: „Te, Jenara, meg vagy áldva Isten ajándékával, igazi sámán lesz

2 csum (oroszc szó): rendszerint kúp alakú, hordozható nomád sátor

belőled! Akarod, hogy tanítsalak? Nem lesz hozzád hasonló a tundránkon! Gyere velem a csumomba!”

Így kezdte tanulni a sámántudományt. Ekkorra már betöltötte a tizenötödik életévét, de lehet, hogy többet is. Ki tudja, hiszen a tundrán mindennek sajátos értelme van: a tavasz és a nyár – egy év, az ősz és a tél – már egy másik...

Sok év múltán Mertjako sámán neki ajándékozta saját penzerét,³ és önálló útjára indította Jenarát. A fiatal sámánt az Antyipajutai és a Nahodkai tundra sok-sok szálláshelyére hívták. Ám a szovjet hatalom sem tétlenkedett. Hamarosan három év börtönre ítélték sámánkodásért. De tudományát – melyet a nagy sámán adott át neki, aki időközben más világra szenderült – a rabság éve alatt sem felejtette el. Szabadulása után átköltözött a Nahodkai tundrára, mert szabadon akart élni, minél messzebb a hatalomtól.

Jenara feleségül vett egy fiatal, kétgyerekes özvegyasszonyt. A családban csak lányok születtek, de a sámán egy fiúörökösről álmodott, akinek szerette volna átadni a Feljebbvalótól kapott ajándékot. De nem született fiuk. Sem a Nahodkai, sem az Antyipajutai tundrán nem talált magának tehetséges tanítványt, utódot...

Múltak az évek. Jenara dolgozott, halászott, a család nőtt, fogadott és saját gyerekeit egyformán dédelgette, szerette. A peresztrojka éveiben Jenara Szalinder ismét felhívta magára a hatalom figyelmét, de ekkor már, hála Istennek, más idők jártak.

Egyszer a járási hivatal arról értesítette, hogy meghívó jött Moszkvába, ahova Oroszország sámánjait hívták össze. Ott, az ország minden szegletéből érkezett sok száz tehetséges ember között a nyenyec sámán, Jenara Szalinder is bemutatva minden tudományát, összes módszerét, mesterségét. Hivatalosan is elismerték, hogy valódi sámán.

A múlt század kilencvenes éveitől ő volt az egyetlen működő sámán a Nahodkai tundrán. Bárki, bármilyen alkalomból hívta az Antyipajutai tundrára, senkinek sem mondott nemet. Jenara sámán legfőbb rendeltetése az volt, hogy a nyenyec temetési szokások szerint elkísérje a halottakat a másik világba. Sajátos állapotba került, beszélgetett a halottal, megtudakolta, miért halt meg, mit nem tudott megvalósítani ebben az életben, kinek mit akar üzenni, vála-

szolt a kérdésekre, átadta az elhunyt kéréseit és végakarátát az élő rokonoknak. Az utolsó években már gyógyított is...

Amikor a szellemek közvetítőjükké választották Jenarát, rendkívüli képességei és tudása volt a természet és a társadalom életének különböző szféráit illetően, birtokában volt a népi gyógyászat módszereinek is. A gyógyítás során különböző füveket használt, ismerte a melegborogatást, az érvágást, a sebégetést; alkalmazta a pszichoterápiát, a hipnózist; tudott segíteni töréskor, nyílt sebek ellátásakor; birtokában volt a tiszta vallási eszközöknek (ráolvasás, szertartás) is; használt talizmánokat és amuletteket. Ment, ahova csak hívták a nyenyec távoli szálláshelyeiről, magával vitte a dobját, a sámánszer-tartás alatt beszélgetett a beteggel, hogy elterelje a figyelmét a szenvedéstől, a fájdalomtól. Az volt a legfontosabb feladata, hogy meggyőzze a lelket, térjen vissza; vagy visszaszerezze a lelket attól a szellemtől, amelyik elrabolta. Az ilyen alkudozások speciális szóbeli művészetet követeltek a sámántól...

Nem mindennapi ember volt, természetfölötti tehetséggel megáldva érintkezett a szellemekkel, más világokba látogatott, kitűnően eligazodott a természeti jelenségekben, a vadak és a madarak viselkedésében. A hattyúkat szent madaraknak tekintette, és ha valaki megölt egy hattyút a Nahodkai tundrán, így méltatlankodott: „A hattyúk az én szüleim. Ne bántsátok őket!”

Jenara minden tavasszal kiment a tundrába, sokáig bolyongott, és türelmetlenül várta a fehér hattyúk érkezését. Időnként az arcához érintette a hattyútollakat, magába szívta az evezőtollakból áradó távoli illatot, és akaratlanul is könnybe lábadt a szeme: a múlt, a régmúlt napok illata volt ez – mindannak az illata, ami nem tér vissza soha már...

Néhányan azt mesélik, hogy halála után a malicája⁴ aljának rátétén találtak néhány, hattyúzárnyból származó tollacskát. Vitte magával őket tundraszerte...

Az a hír járja, hogy amikor meghalt a felesége, ezt mondta: „Egyedül maradtam. A nekem rendelt hét év alatt el kell érnem, hogy gyermekeim megálljanak a saját lábukon, hogy tisztességes emberek legyenek.” Valóban hét évet és hét napot élt, de nem várta meg a hetedik hónapot...

Amikor eltemették, a temetőből visszatérőben a férfiak hét fenyőágot szúrtak le a hóba. Hét lyukat fúrtak a koporsójának oldalfalába is, egy nagyot pedig a tetejére. Ez volt a sámán végakarata.

³ penzer: dob

⁴ malica (orosz szó): szarvasbőrből készült, szőrével befele fordított, csuklyás, elől zárt férfi öltözet

A tundralakók ma is gyakran felidéznek, amikor Jenara a soron következő szeánszon maga elé tett egy tiszta csészealjot alkohollal vagy vodkával, fogott egy frissen lehullt, tiszta hódarabkát, lenyelte, majd a szájából egy kövecske esett ki: ha fekete volt – a páciens tényleg beteg, ha fehér volt – a páciensnek kutya baja. A fehér követ amulettnek, talizmánnak tartották, gyakran még a malicába is belevarrták. A fekete követ is megőrizték, de amikor felépült a beteg, a fekete kő magától eltűnt. Az emberek ma is hálával gondolnak Jenara sámánra, és sajnálják, hogy most nincs kihez segítségért folyamodniuk.

Azokban a napokban, amikor a sámán a másik világba távozott, még egy szokatlan dolog történt.

Rokonai minden előkészületet megtettek, ami ilyenkor szükséges. Amikor a halott az utolsó éjszakáját is eltöltötte a saját otthonában, ebéd után új ruhába öltöztetve kivitték a házból, feltették a szánra minden temetési rítust betartva. A szán mellett kis tüzet raktak, megterítették egy asztalkát...

Az emberek álltak és várták, hogy mikor fejeződik be az utolsó előkészület, és mikor indulhat a menet a messzi tundrába, a nemzeti temetőbe. Annak ellenére, hogy május eleje volt, rendkívüli hideg tombolt. Sokáig tartotta magát a tél.

...A néma, mozdulatlan levegőben hirtelen távoli kiáltások csendültek fel. Az emberek meglepődve fordították a fejüket az ég felé: énekes hattyú ilyenkor, errefelé? Valami nagyon összezavarodhatott a természetben.

A magányos hattyú kiáltozása ujjongást váltott ki az emberekben, elfeledtek minden bánatot, gondot, nem tudták mire vélni, ezért egymást kérdezték:

„Honnan került ide ez a fehér hattyú? Ilyenkor nincs is hattyú a tundrán! Vajon mi hozta őt ide?”

Csak egyetlen aggastyán szólalt meg halkan nyenyecül: „Hohorej jungumü nyenyecja szidjangm hoszaja!” (A hattyú a közülünk eltávozott lelkéért repült ide.)

... Először a sámán szent szánjáról látták felröppenni a hattyút a falu lakói, ezt követően három kört tett azon kétemeletes házak felett, amelyeknek egyikében volt a sámán lakása. Volt, aki megpróbálta magához hívni a madarat, de az elrepült, időnként panaszos hangokat hallatva.

A temetési menet lassan útnak indult, a fehér madár pedig kitartóan követte a szomorú gyászmenetet, kétségbeesetten csapkodott a szárnyaival, lejjebb ereszkedett. Aztán hirtelen felemelkedett a levegőbe, és elrepült a nap irányába...

Az esemény egyik szemtanúja, aki az utolsó szarvasfogaton utazott, később így magyarázta a hattyú viselkedését: „Az eltávozottnak minden bizonnyal egész életében segített a nap energiája, a madár soha sem takarta el a napot. A hattyúk az emberek lelkei, ez a hattyú a saját rokonának a lelkéért repült ide. Jenara lelke örökre a hattyú lelkébe költözött, a madár magával vitte a lelkét...”

Ebben az egészben van valami csodálatosan szép, és amikor eszembe jut ez a történet, mindig melegség önt el.

Azért is különösen örvendezik a lelkem, mert ennek a hatalmas sámánnak Jadne volt a neve!

Nagy Katalin fordítása

Forrás: Нина Ядне: *Ромка*, Екатеринбург, 2011, 110–115.

Nyina Jadne (1946) író, publicista, közéleti szereplő sokgyermekes tundrai nyenyec réntenyésztő családban született a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet Antipajuta nevű falujában (Tazovi járás). Leningrádban elvégezte a Herzen Pedagógia Főiskolát. Több tundrai iskolában, internátusban is dolgozott. Több mint tíz könyve jelent meg (pl. *Я родом из тундры / A tundra szülőtte vagyok; Подарок судьбы / A sors ajándéka; Древо жизни / Életfa; В краю моем, в краю оленьем / Szülőföldemen, rénes földemen; Ромка / Romka* stb., de rendszeresen publikál a különböző időszaki kiadványokban, irodalmi almanachokban (Vörös Észak / Красный Север, Északi Területek / Северные просторы, Ablak Északra / Окно на Север, Obi Szivárvány / Обская радуга stb. Anyanyelvén és oroszul ír. Tagja a Nemzetközi Finnugor Írószövetség elnökségének, az Orosz és a Csuvas Írószövetségnek is. Több közéleti és irodalmi díjat, kitüntetést kapott.

Jurij Vella (Jurij Kilevics Ajvaszeda, 1948) erdei nyenyec költő, író, filozófus, publicista, réntenyésztő. Művészi álneve az erdei nyenyec nemzetségek egyikének nevéből ered. Elvégezte a Gorkij Irodalmi Főiskolát. Nyenyecül és oroszul ír. A nyenyec nyelvi hagyományokhoz ragaszkodó Ljubov Nyenyang és az orosz versszerkezetet a nyenyec

költészetben elsőként alkalmazó Vaszilij Ledkov örökségét szintetizálja műveiben. Fanyar humora a nyenyec lélek és észjárás ismerete nélkül szinte lefordíthatatlan. Az Obi-ugor Népek Újjászületése Tudományos Kutatóintézetének munkatársa; folklórszövegek gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozik, videofelvételeket készít a szurguti hantik és az erdei nyenyeczek hagyományos életmódjáról. A Varjogáni Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapító igazgatója, a Jugria Megmentéséért Társadalmi Szervezet tagja, a Réntenyésztők Szövetségének elnöke. Ő maga is aktív réntenyésztő. Eddig megjelent kötetei: *Весту из стойбища. Книга первая / Tudósítások a szálláshelyről*, 1. könyv – Свердловск, 1991; *Весту из стойбища. Книга вторая / Tudósítások a szálláshelyről*, 2. könyv – Радужный, 1991; *Белые крики / Fehér kiáltások* – Сургут, 1996; *Путь хозяйки Азана*. (Olga Kornijenko társszerzővel) – Нижневартовск, 1999. *Трунмуху / Triptyques / Nyenyec triptichon* – Ханты-Мансийск, 1999; *Поговори со мной / Beszéljess velem*, Нижневартовск, 2006. Magyarországon sokáig csak folyóiratokban, antológiákban olvashattuk műveit (Bede Anna, Vándor Anna, Nagy Katalin fordításában). 2004-ben jelent meg első, magyar nyelvű önálló kötete Pustay János fordításában (Jurij Vella: *Fehér kiáltások*, Szombathely).